

Մանգրամի Էֆեմար

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԷ ՎԷ ՄԷՎԱՏՏԸ ՍՍՅԻՐԷ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՍԷՆԷ

1866 ՅՈՒԼԻՍ 29 ՃԻՄՍ

ՆՈՒՄԵՐՈ 110

Մանգրամի Էֆեմար հաֆթատա 6 եանի սէնէտէ 300 ձիւսիւ վերիւն, սէնէվի գըյմէթի, բօսթա փարաք տախի իննտէ օլարագ, 200 զէ" օլուպ, ալթը այլըը 100 զէ" օլա-
րագ, վէնիւսիւսի տախի 50 ար փարաք սաթըլաճագ տըր:

Իլանսիթըն պէհէր սաթըլը իչին, պի-
րինճի տէֆատա 5, իրինճի տէֆատա 2,
վէ իւչինճիւ վէ սայիր տէֆալարտա 1
էր զուրուշ այլընաճագ տըր:

Մէքթուպ վէ սայիրէ, իսթանպուլտա Պաղլէ Գաբուսա-
խարիճինտէ, գարաղօխանէ իլէ ճամիի շէրիֆ արա եւ-
րինտէ քեային Դապըր խաննտա, կարապետ 3. Գանու-
եանըն 18 Նիւմէրօլու օտապընա կէօնտէքիլէճէք տիր:

ԻՍԹԱՆԳՈԼ ԷՍՀԱՍԸ ՈՒՄՈՒՄԻՅՅԷ			
Յուլիս	28	Էն եիւքսէք	50-17
»	»	Էն աչաղը	50-10
»	»	Գարանտը	50-12
»	29	Աչըլտը	50-13

Ի Լ Ա Վ Է Յ Ի
ՄԱՆԶՈՒՄԷԻ ԷՖԵՄԱՐ
ՆՈՒՄԵՐՈ 109. 1866 ՅՈՒԼԻՍ 28 ԲԵՆԶԵԷՄՊԷ

ՄԱՆԶՈՒՄԷԻ ՄԱՍՈՒՄ ԹԵԼԵԿՐԱՖ
ՄԻԻՔՍԱԼԷՄԷՆԻՆ ԱՐԱՍԸ ՔԵՍԻԼՄԵՍԻ
Փարիս, 7 օգոստոս, սապահըն
սաաթ 11 ինտէ:

Ավսթրիա իլէ իթալեա պէյնինտէ հէ-
նուղ միւսալահանա գարար վերիլմէմիշ տիր:
Գալիէն սէյլէտիկինէ կէօրէ, Ավսթրիա
տէվլէթի, միւսալահա գարարընտան էվլէ,
Իթալեալարըն, Թիրօլ գաղապընտա գապթ
իթմիշ օլտուղլարը մանէլլէրտէն կէրի չէ-
քիլմէլէրինի իտտաա իթմէքտէ տիր:

Փարիս, 7 օգոստոս, սապահըն սաաթ
5 վէ 40 տագըգապընտա:

Իմբերաթօր հաղրէթլէրի վիչիտէն փա-
րիտէ ալմէթ իթմիշ տիր:

Միւլարիլէյի հաղրէթլէրին պու ալ-
տէթլէրինէ սէպէպ, սօնրատան Ավսթրիա
իլէ իթալեա պէյնինտէ գուհուրա կէլէն
կիւնիւք տիր տէնիլմէքտէ տիր:

ՄԱՆԱՐԻՍԹԱՆՏԷ ԹԵՎԳԸՅ ՄԱՏՏԵՍԻ
Բէշթա, 7 օգոստոս:

Մաճարիսթանտա պիր չօգ աստալար
թութուլմուշլար տըր:

ԱՄԷՐԻԳԱ
Նիւ-Եօրգ, 5 օգոստոս:

Նուվէլ-Օրլէանտա գուհուրա կէլէն ույ-
ղունսուղուգ պիթմիշ, վէ էմրի մուհասէրէ
իւրապընտան սարֆը նազար օլունմուշ տուր:
Բամուգ 57:

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ԽԱՐԻՃԻՅՅԷ:

Պիր գաչ կիւն տիր կէլէն թէլէկ-
րաֆլարտան, իթալեալարըն վէնէտիլի
ալտըղտան սօնրա թիրօլ վերթապըն տա-
խի ալմագ, Եօսսա գալպանա տէվամ
իլլէմէք իտտաապընտա պուլունտուղլա-
րը, վէ պուհա գարընըգ Ավսթրիանըն-
տա, իթալեալարըն թիրօլ Եօլքէսին-
տէն տիչալը չըգմալարընը իտտաա իւ-
լէտիկի, վէ պու սէպէպտէն Ֆրանսա իմ-
բերաթօրու հաղրէթլէրին վիչիտէ թէրք
իլէ փարիսէ ալմէթ իթալիկի անլաշըրըն
տըր:

Իթալեա տէվլէթինին եախօտ միլլէ-
թինին պու հարէքէթի, չօգլար թարա-
ֆրնտան թալեիպ իտիլմէքտէ տիր: չիւն-
քի շու մուհարէպտէ քէնտիսի հիւ պիր
Ֆիլթուհաթ եարմամըն իքէն, հալեա
կիւրիւլթիլէ էլտէն պրապմապընտան
պաչգա, ալմի տախի թէքարէն ճէնք
աթէլինէ սալմագ իսթմէքտէ տիր:

Էկէր Բրուսիա իլէ իթալեա պէյնին-
տէ տէրքեար օլան, եախօտ գըյաս օլու-
նան ահմանմէնին ահքեամընտա, Ֆիլ-
վագը թարաֆէյնին հէր իտտաալարը
իճրա օլունմապընտա, պիր պիրինտէն այ-
րըլամպըպ հարպա տէվամ իտէճէքլէր ի-
սէ, իթալեալարըն թիրօլու տախի ալսա-
լար, Եինէ րահաթ տուրմալըպ, Ֆերտապը
կիւնիւ թրիէսթէյի, վէ տահա սօնրա
պիլմէյիլ Ներէլէրի իսթէյէճէքլէրի, վէ
պէյլէլէքլէ պաչալընա պիր պիլլէք
պէլա տալթ իտէճէքլէրի, չիւնքի, պիր
չէյտէ հատաի իթիլլը թէճալուգ իթ-
մէք, տայիմա պէլա տալթ իթմէք տիր,
պի իլթիպահ տըր: Եօգ էկէր Բրուսիա
քէնտի նիլապըն պիթիլէրէք սուհա րա-
ղի օլաճագ իսէ, իթալեալարըն Ֆարթ-
Ֆուրթուհտան քիմէնին, վէ հաթթա
Ավսթրիանըն տախի գօրգմանաճաղը ա-
չիքեար տըր:

Ավսթրիա տէվլէթի Բրուսիա իլէ պա-
րըշմագ իչին հէր Ֆետաքեալըրա հա-
ղըր պուլունմագտա օլուպ, վէ տիւ վէլի
մուազգամա իսէ սուհա իտտալինէ
չալըշմագտա օլտուղլա, Եինտէն ճէնկէ
պաչալընտա զանն իտէրիլ քի իսթի-
մալտէն ուգագ տըր:

— Լօնտրատաքի իլիթիլալ հէր նէ
գատար պիթմիշ իսէտէ, ալմէլէ թա-
ղմը քէնտի իտտաապընտան, եանի ին-
թիլիսապ մատտէսի հուգուգուհտան վաղ
կէշմիշ օլմալըպ, վէ հալեա տա մէվլըրի
միւղաքէրտէ պուլունտուղլունտան, վէ
չիմալքի ինկիլթէրա վիւքէլապը թիրօլ,
եանի «խաւարեալ» թաղմընտան օլ-
մապը ճիհէթլէ, Էհալինին հիւսնի թէ-
վէճիւհիւնէ մալք պուլունմապընտան,
մէգքիւր ինթիլիսապ հուգուգու-
թէսվիլէ օլունմապընտա թաղտիրտէ, Եէ-
նիտէն իլիթիլալ վուգուր իսթիմալտէն
կէօրիւլմէքտէ տիր:

Լօնտրանըն Էրթէրնասիօնալ նամ դա-
ղէթապընըն, իսուսուսու մէգպուրա տա-
լիր օլան շու պահապ տիգգաթէ շաեան
օլտուղլունտան թէրճէմէ իտէրիլ:

« Թիրի թաղմըն հիւքիւմէթի, քէն-
տիսինին գուտրէթսիլլէինի իգրար իթ-
մէքտէ օլուպ, վէ միլլէթին իտարէսինէ
միւղթէտիր օլմապընտա, պիլլաթ քէն-
տիսի քէնտի հարէքէթլէրիլլէ թաստիգ
իլլէմիշ տիր:

« Հիւքիւմէթի մէգպուրէ ումուրու
տէվլէթի տէր իւհաէ իսէլի հէնուգ օն
պէշ կիւն օլմուշ օլուպ, վէ Մ. կրատսթըն
իտարէսինտէ իքէն, իրատըն մասալաֆ-
տան գիյատէ կէլմէսի պիւճճէտէ կէօ-
րիւլմէքտէ իքէն, զանն իտէրսին քի պիր
սիհիլպաղ տէյէնէկինէ րասթ կէլէրէք,
պիրտէն պիրէ թէնէզըլլ պուլմանա պաշ-
լամըշ օլտուղլունտան, միլլէթին պօրճու-
նա վերիլմէքտէ օլան փարա թէէիլլ օ-

լուծմունչ տուր : վերհասր թորի թագը մը պէյնինտ քեօքէշիյ, վէ պիր պիւրինէ միրասդալմագլըզ հիւքմիւնիւ քէսպ իթմիշ պուլունան պասիրէթսիլը իք հալեա տէվամ իտիպ կէլմէքտէ օլտուղունտան, 1832 սէնէսինտէ օլտուղու կիպի, մէմլէքէթտէ պիր քանլը իթիլալ զուհու քինէ օլ մէրթէպէ սէպէպիյէթ վէրմիշ տիր քի, հէման պիր պըչագ արգասը գատար Եէր գալմըշ տըր :

« Գէնտի թուրթուղու թարիպ բօլիթիգաեա օլ գատար մուղայիր տիր քի, պիր սէրպէսթ Էհալինին հուգուգունու, քիւլլի իմթիպագլթը ճինսիյէ, վէ սընըֆ վէ եախօտ իդպալ ու զէնկիլիք իտաաաւնտա պուլունանլարըն քեաֆիէսինէ իւսթիւն թուրթանլարըն հիշ պիրիսի թահսն ու թագտիր իլէ, հըֆզ ու վիգայէսինէ չըքըշմաեաճագ տըր : Էվլէթ, Թորիլէրին իթալ ու հարաքեաթընը, նէ Զրանսա, վէ նէտէ Ամէրիգա բէսէնտ իթմէյէճէքէր տիր : չիւնքի, մէմալիքի մէգ պուլունին Էհալիսի, ումուսի վէ կիլլի գուրա իթասը հուգուգու լութֆ ու քէրէմինէ մալիք պուլունանագտա տըր : Ինկիլիք Էհալիսի տիւնքի կիւն ինթիիապ մաաաթսինճէ իճրայի իսլահաթ իսթիաա իթմէքտէ իտի, պու կիւն օնու իւգէրինէ միւգաքէրէ իթմէքտէ օլուպ, վէ եարըն իսէ անըն իճրասընը իտաաա իտէճէք տիր : »

Պու պահար պիլգիմ բաթրիքիսանտէ պուլունուպտա, իսթանպուլտան պաշգա մէմլէքէթ, Գըզ-գուլէսի աշըղնտան պաշգա տէնիլ, վէ գալադլըլար մէճիսին տէն պաշգա մէճիս կէօրմէմիշ, վէ հէնուգ չօճուգլուգ հալ ու թալըրնտան վէ ճէհալէթ տայիլէսինտէն չըգամամըշ օլան գաթլարըն տիգգաթլը օգուլմալարընը տալէթ իտէրիգ : պիրա, Էօյլէ դաթլար, մէմուրինի միլէթին աաթմի լիյադաթ վէ տիրպէթ ի զըմինընտա Մանգու մէտէ տէրճ իտիլէն պահալարը, զըստ ազըլարընճա, աաթթա պիր հագարէթ տիր զիւլմիւլլէ, մահուտ իթիլար « թագրիլինէ » թագվիսէթ վիրմէքտէ իմիլիւր : հալ պու քի, Էվթուպտա զագէթալար, տէյիլ Էօյլէ ճահիլէր ալէյհինտէ, իլա ինկիլիք վիւքէլսար կիպի պիր վիւքէլա ալէյհինտէ տալի պիգտէն պէշ պէտթէրինի եազմագտա տըրլար :

ԼՕՆՏՐԱՏԱՆ ԶԷՐԻՏԷՏԷ ԵԱԶԸԼՄԸՇ
ՕԼԱՆ ՊԻՐ ՄԷԲԹՈՒՊ

Մանգու 108 Էնէ Էհալիսի պէլլէ :

« Պիր մըգտար տահա օթուրտուգտան սօնրա, մէրգուլմ Պիլ պիր թագըմ պայադլար չըգարըպ, Գըրդա Գըրդա թագսիմ իտէրէք, վէ քէնտուսի էն Էօնէ տիւչիւպ, վէ սըգատաշարընը տալի եանընա ալպ, սօգաղա չըգտըլար,

վէ պիւլիւք ճաաաթէրտէ արապալարը տուրտուրուպ, վէ մարին ու ապէրինէ (կէլիպ կէչէնլէրէ) տալի սէտտի միւմա նաաթ օլտուլար :

« Ալպըն պօյու եարըմ սաաթտան զիյաաթ ուգուն պուլունտուղու հալաթ, պիր թարաֆտան եօլտան կէչէնլէր տալի գաթըլմըշ, վէ դասսապ, վէ պագգալ միսիլու Էննաֆ թագըմ թագըմ իլթիհագ իլլէմիշ օլտուղունտան, պու ալպ պիր վագրթ, Բուգնամէնիգին նէվլէ սըրասընա պասըլան Սիւրնամէ նամրիսալտէ միւթալաա օլունան ալաեա մուաաիլ օլտու գանն իտէրիմ :

« Զիլըր օլունան պայրագլարըն հէր պիւրինտէ «միլլէթին հուգուգու մուհաֆազա օլունա, եաշաաըն իսլահա աշվալը միլլէթէ սանի օլանլար, պաթսըն միլլէթ ալէյհինտէ պուլունանլար » իպալաթը մուհարրէր օլուպ, տահա պագըշէյլէր տալի վար իտի իսէտէ, ուգադտան լանըզըլա սէչէմէտիմ :

« Ալպըն պիր ուճու իմթիպթօրիլա սէրպի ճիւլարընտա պուլունան, վէ վիւքէլա իգամէթկիւհա օլան մահէլլէ վարտըլտա, չիւնքի մահէլլի մէգքիւրտէ բէք չօգ գըլիւպլէր օլտուղու, վէ Էքսէրի միլլէթ ալէյհինտէ, վէ վիւքէլա լէհսինտէ պուլունտուղու ճիհէթլէ, Էֆրատըր միլլէթ պունլարա պաղըրա պաղըրա տիւչնամ իտիպ, քէնտի լէհէրինտէ պուլունան Բէֆօրմ նամ գըլիւպին Էօնիւնէ կէլիլիքէրինտէ, պիւն եաշա, տէյի պաղըրադլարը, վէ չըգըպ նուլթ իլլէմէլէրի իլին, պայրագ սալաադըլարը ճիհէթլէ, մէգքիւր գըլիւպտէն պիր գաշքիլ չըգըպ, պաղընտան իրաաը նուլթ իլլէտիլէր :

« Ալէյհինտէ պուլունան սայիր գըլիւպլէրին Էօնիւնտէն կէչէր իքէն, միւլիսիտէրին պաղըրա իլլէրի կիրմէք իւգոթ, հիւճուլմ իթմէլէրի իլէ, գարուլար սէտտ ու պէնտ իտիլիշ, վէ պունու իւսթիւն նէ բէնճէրէլէրի թաշաաագա գալըլաալապ, պիր խայլի ճամ գըրմըլար տըր :

« Մէրգուլմ Պիլ պիլիլի կիպի լէգալէթ իթտիքտէն սօնրա, ալլէնէսիլլէ պէրապէր ալպ իլէ, պիրինճի միւլէվիլիգ ու մուհարրիք օլան սապըգ մալիսէ նազըրը Ղըլաաթօնու խանէսի Էօնիւնէ կէլիպ, միւլարիլէյհի բէնճէրէկէ չաղըրմըշ, վէ իրաաը նուլթ իլլէմէսինի իլթիմաա վէ նիյալ իթմիշ օլմաաըլա, միւլալիլէյհ, Էիւքսէք սէտա իլէ նուլթգա պաշաաը, վէ իրթէսի կիւն պիր սուլթիլի թայմըգ մաթպաաաընա կէօնտէրէճէկինի վաա իտիպ չէքիլտի իսէտէ, ալպ տուրտուղու եէրտէն հարէքէթ իթմէլիպ, ճիւլմէսի մաաաանը կէօրմէք իսթէրիլ տէյի եաղարաեա պաշաաալարըլա, միւլարիլէյհ Էլլէրինտէն գուրթուլմաաեաճաղընը ազըլ քէսիպ, գօր

իլէ մաաաաաընը չըգարաադ, բէնճէրէտէն կէօթէրտիկի ճիհէթլէ, « Ղըլաաթթօն մաաաաաը վէ չօճուգլարըլա պիւն եաշաաըն » տէյիպ կիթտիլէր, վէ պունտան սօնրա, նէ հարէքէթտէ պուլունաաագլարընը միւլաքէրէ իլին, Թըրաֆաղար նամ մէյաաանս ազիմէթ իտիպ, պաաթէրին, նէ թալր ու հարէքէթտէ պուլունաաագլարընը գարալաշարարադ ալաթէթ իթտիլէր :

« Մէգքիւր Թըրաֆաղա մէյաաանընտա ֆիսքիլէլի իքի հալուգ, վէ պիր գաշսէտտ, վէ պագը ալաճլար վար տըր :

« Իրթէսի կիւն ֆիլ հագըգա, միւլալիլէյհ Ղըլաաթօնու նուլթու իլէ մահու Պիլին, վէ Գըլիւպ ճէմիլէթի ազաաընըն նուլթըլարը թայմըգ զալէթաաընտա ալիլլէ տէրճ օլունմուշ տուր :

« Պունտան սօնրա տալի, պէյլէ ալպլարըլա տէօրթ պէշ տէֆա սօգադլարտա կէլիլիկի, վէ մէճիսլէր թէշքիլ օլունտուղու կիպի, աիւն տալի գալէթ մէքէմմէլ պիր ալպ թէրթիպ օլունմուշ իսէտէ, մարին ու ապէրինէ սուուպէթ վէրսիլիքի ճիհէթլէ, պու հալին փօլիս ճանիպինտէն մէնն օլունմուշ օլտուղու նու իլլէթտիմ :

« Էլլէր պու իրպիլթ սահիլ իսէ, միլլէթին Էֆքեալընա պիւլթիւն պիւլթիւն տօգանաճաղընտան, եաղընտա փօլիսլէր իլէ, միլլէթ պէյնինտէ պիր գալլա վուգու պուլաճաղը շիւրհէսիլ տիր :

« Մէսէլէի հագըրէնին պէր թարաֆ իտիլմէսի հագըրնտա, Զրանսա իմթիլաթօրու ճանիպինտէն իճրա իտիլէն թէվաաաթ, Էվթուպաճա ումուլին թէչէքքիւրինի մուճիպ մէվաաաըր մագալուլէտէն օլտուղունտան պահալէ, պու սուլթէթ, միւլթէլլիմի մէմուլիլլէթի օլտուղունա տաեիր, ինկիլթէրա գրալիւշաաը ճանիպինտէն, իմթիլաթօրը միւլալիլէյհ թարաֆընա, նամէյի մալսուա կէօնտէրիլիկիլլէ պէրապէր, սիւլթէրա եէ տալի, աաաեիլի իսթիլլամ իտէր սուլթէթտէ, հարաքեաթը մէմուլաաա պուլունաաըլը հագըրնտա, վէսաեայիլաղըմէ թէպիլ գըլնտըղը, վէ իշ պուաաայիլի ումուլինին հուսուլ, վէ տէրէճէի մաթլուպէ վուսուլի մագսէտի խայրիլէ, պիր Գօնկրէնին թէշքիլի հալինտէ պիգգաթ կիտէճէլի, վէ պու խուսուսու իճրասընը Էվլէ Էմիրտէ թալաա սուլթ իթմէք սուլթէթինէ հայիլ օլան բէրտէի թալիգէ սէպէպ նէ օլտուղունու, օլ վագըթ պէեան իտէճէկինի իշար իլլէտիլինի եաղընօրլար : »

— Թահագըգաթը վաղըաեէ կէօրէ, սէքիլ Էիւգ ալթմըշ ալթը սէնէսի իպթիւսընտան մայիլինէ գատար, եանի պէշ մահ գարֆընտա, տիւարը Էճնէպիլէտէն ինկիլթէրաեա Էիւգ տօգաան ալթը միւ

չկարծէ Պ. Ոսկանեան թէ զինքը նախա-
տել կուզենք: Մատնութիւնը կամ գրպար-
տութիւնը այսուհետեւ իր անուան վրայ ի-
բրը «կենէ» պիտի փակի մնայ, եթէ յետա-
գայ տիկնայէն (երկսայրաբանութիւն) չկրնայ
ազատիլ:

— Պ. Ոսկանեան այսպիսի ընկերութեան
մէջութիւնը, հետքը գտնելու եւ երեւան
հանելու համար Տէրութեան կողմէն պաշտօն
մ' ունէ՞ր:

— Ոչ:

— Քանի որ չունէր, եթէ իրօք այսպիսի
ընկերութիւն մը կայ կամ եղած է, անոր է-
ութիւնը յայտնելով ի՞նչ ըրած կըլլայ:

— Մատնութիւն:

— Եթէ այսպիսի ընկերութիւն մը չկայ,
եւ երբեք եղած չէ, եթէ ոչ իր երեւակա-
յութեան մէջ, գաղտնի ընկերութիւն մը ան-
մեղութեան արիւնը հոսուելուն պատճառ ե-
ղաւ ըսելով ի՞նչ ըրած կըլլայ:

— Ահա ինչի գրպարտութիւն մը:

Այս խնդիրը քննել եւ Պ. Ոսկանեանէն
իր ամբաստանութեանց մեկնութիւնը պա-
հանջել աղգին կը փերաբերի, եթէ չուզէր որ
իրմէ առաջ Տէրութիւնը իր ատենը հրա-
ւիրէ Պ. Ոսկանեանը եւ զանկա զատէ պատ-
մական օրինագրքի տրամադրութեանց հա-
մեմատ:

Կեզ կը մնար Պ. Ոսկանեանին մատնու-
թիւն կամ գրպարտութիւն մ' ըրած ըլլալը
հաստատել, եւ որովհետեւ անժխտելի փա-
տով մը հաստատեցինք, իրաւունք ունինք
ուրեմի հրաւիրելու զինքը որ զիջանի յետս
կոչելու նաեւ յետագայ տողերը:

«Այս սոսկալի դէպքերէ ետեւ, որոնք
«Թշուառ Հայաստանը արիւնով ոռոգեցին,
«ամօթ չենք սեպեր վերը յիշուած երեւե-
ւի անձերու յորդորը ընդունիլ եւ լռութիւն
«պահել: Հիմայ խօսիլը հայրենիքի վնաս
«տալ է, եւ երբեք «Արեւմուտքը» հայրե-
«նիքի շահը (զո՛հ) չուզէր եւ չկրնար փտանդի
«մէջ դնել քանի մը մարդերու համար: «Ա-
«րեւմուտքը» կը խաւարուի, չմոտաւոր, կը
«կործանի, չանարգուի, «կըլուէ, չմատ-
«նէր: Լրտեսելու եւ մատնելու» պաշտօնը
ուրիշին կը թողու . . . »

Պ. Ոսկանեան իզմիրէն Պօլսոյ աղգաւի-
րաց վրայ այսպիսի մուր մը քսելէ եւ դա-
նոնք տէրութեան մատնելու փորձ մ' ընելէ
ետք իր աղտոտ գրիչը նորէն կը շարժէ, հա-
կառակորդներու խումբ մը կը տեսնէ, որ է
Քաղաքական ժողովը, եւ կը նախատէ: Մե-
ղի չիյնար Քաղաքական ժողովը արդարա-
ցենք, վասն զի տեղեկութիւն չունինք իր
ցուցուցած հակառակութեանց նկատմամբ,
բայց Պ. Ոսկանեան բնագրին մէջ ըսած էր,
«Քաղաքական ժողովը թաղեցինք եւ վրան
ափ մը հող նետեցինք»: Այս պարբերու-
թիւնը չկայ հրատարակուած պարսաւա-
գրին մէջ, եւ ինչո՞ւ չկայ, վասն զի պատ-
ուաւոր անձինք դացին բողբոջեցին ատենա-
բանին մեծապատիւ պաշտպաններուն, որոնց
հրամանաւ անկա ստիպուեցաւ ուստելու այն
պարբերութիւնը . . . »

Այս չրաւեր, եւ ահա կարծեցեալ աղա-
տաւէրը նաեւ իր պարսաւագրին մէջ Սահ-

մանադրութիւնը կը ծաղրէ «օգային» ան-
ուանելով զայն, ինչպէս որ ընկերութեան
յայտարարութեան մէջ ծաղրած, եւ իզմիրի
Հայոց ինքնօրինութիւն քարոզած էր: «Օ-
գային Սահմանադրութիւն» բառերն ալ պար-
սաւագրին բնագրին մէջ կային, այլ եկու-
տն'ս որ հրատարակուածին մէջէն անոնք
ալ թռեր աներեւոյթացեր են. ո՛հ, ի՞նչ պա-
տիւ խօսքին տէր ըլլալ կարծողի, եւ մտքի
աղատութիւն «ճամարիտ» սիրողի մը համար:

Պ. Ոսկանեան աղգային օրէնքը ի՞նչ
անտի ծաղրած եւ հեգնած է: 1864 ին ալ
երբ մի եւ նոյն հեգնութեամբ խօսեցաւ,
նոյն իսկ քարձրապատիւ Ֆուատ բաշայի եւ
Սէրվիչէն էֆէնտիին դէմ երգիծաբանական
խօսքեր ուղղելով, «Գաղիկը» հերքեց Պ.
Ոսկանեանի Սահմանադրութեան դէմ գրած
«աղգային» վերնագրով յօդուածը: Պ.
աղատաւէրը ան ատեն լռելէն ետք այսօր
նորէն կը յանդգնի Սահմանադրութիւնը այ-
սինքն զայն շինողները եւ ընդունողները
հեղինակու: Պ. Ոսկանեան երկրորդ անգամ
հրաւէր ընդունեցաւ «Գաղիկէն» աղգին վի-
ճակին յարմար լաւագոյն օրէնք մը չինել,
կամ եղածին թերութիւնները ցուցունել եւ
ոչ թէ ծաղրել, ունայն հրաւէր: Պ. Ոսկան-
եան կուզէ հրամանութիւն մը նշմարել, եւ
վրլուկ հանել, եւ ոչ թէ դարման մը նշա-
նակել: Պ. Ոսկանեան քանդել գիտէ, բայց
դեռ չինած բան մը չունի: Եթէ ունի, թող
ըսէ մեղի թէ ինչ է չինածը: Ո՛հ, իր չի-
նել ուղածը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ իզ-
միրցոց «ինքնօրինութիւնը»:

Գաւառական Հայերու համար ինքնօր-
նութիւն քարոզելը մեր աղգին քաղաքա-
կան վիճակը եւ Տէրութեան հետ ունեցած
առնչութեան հանգամանքը եւ թէութիւննե-
րը մոռնալ է: Պ. Ոսկանեան քսան տարի
արեւելքէ հեռի ապրած է, հետեւաբար նե-
րելի է իրեն այսպիսի մոռացում մը, բայց
ներելի չէ ինքնին Սողոմ մը հանդիսանալ,
եւ աղգային կրթութեան ձեւը եւրոպակա-
նին վրայ ձեւել ուղեւուն պէս Հայոց աղ-
գային էութիւնն ալ խախտել՝ անոնց դա-
նուցիլ մասերը կեդրոնէն բաժնելով, եւ հը-
րաւիրելով ամէն գաւառի Հայերը որ աղգին
կեդրոնէն ընդունուած եւ Տէրութեան կող-
մէն վաւերուած օրէնքին չհնազանդին: Բայց
Պ. Ոսկանեանի Սահմանադրութեան հակա-
ռակիւր ուրիշ պատճառ ունի:

Աղգը այս օրէնքը հաստատելով յառա-
ջադիմութեան մեծ քայլ մ'առած եղաւ,
թէ եւ անկործնութեամբ չկրցաւ մեծ օգուտ
մը քաղել այն քայլէն, եւ որովհետեւ ա-
ռանց Պ. Ոսկանեանի հաւանութեան առ-
նուեցաւ այս քայլը, բնական էր որ անի-
կայ այն Եւրոպայի լուսաւորութեան արձա-
գանգը, զչարէր եւ իր սրտին նախանձը
դուրս թափէր, վասն զի եթէ գտառա-
բնակ աղգայիններու կեդրոնական վարչու-
թեան հետ յարաբերութիւն ունենալու դը-
րութեան սկզբունքով հակառակորդ մ'ըլլար
անկա, եթէ համոզումով ինքնօրինութիւն
քարոզէր անոնց, 1859 ին «Արեւմուտքի»
առաջին թիւին մէջ չէր գրէր յետագայ տո-
ղերը:

«Եթէ «ամէն գաւառ» Պօլսոյ գերա-
«գոյն ըսուած ժողովին մէջ «երեսփոխան»
մ'ունենար . . . » Պ. Ոսկանեան նոյն ինքն
է այս տողերը գրողը որոնք գաւառական
Հայոց կեդրոնական վարչութեան հետ առնչ-
ութիւն ունենալին կը պահանջեն, եւ ա-
րոնց հակառակը կը պնդէ այսօր: Ինչո՞ւ այս
հակառակութիւնը, ինչո՞ւ այս հակառա-
թիւնը, միթէ իզմիրի մէջ տեղաւորուելու
համար ուրիշ միջոց մը չունէ՞ր որ նաեւ այ-
սօր իր ներքին համոզումը կեղծելով «ինք-
նօրինութիւն» կը պօռայ: Բայց Պ. Ոսկան-
եան հիմա փոխուած է, հիմա անիկա «Ասի-
այի ծանր օդը կը ծծէ» եւ իր քարոզական
ու փիլիսոփայական էութիւնը «փրկաւէտ»
յեղափոխութիւն մը կը կրէ: Անիկա այսօր
կը կեղծէ եւ կը պաշտէ ինչ որ երէկ կայ-
րէր. կը զիջանի այսօր մոռոտելու մինչդեռ
երէկ խաւարիլը նախապատիւ կը համարէր.
Ինչո՞ւ այս փոփոխութիւնը . . . Պ. Ոսկան-
եան Մեսրոպեան վարժարանը մտնելէն ի
վեր բերանը անկախութիւն բառ մ'ալ առեր
կերթայ: Անկախութեան սկզբունքը առա-
ձիգ է: Ի սկզբան այս բառը կը նշանակէր
չընդունել որ եւ է արտաքին միջամտու-
թիւն գաղութի ներքին գործերուն նկատ-
մամբ: Պարագաները ստիպեցին որ Պ. Ոս-
կանեան այս միջամտութիւնը ընդունի, եւ
իր կամքին հակառակ այս ինչ վարժապե-
տը ընդունի, այսինչը մերժէ, մինչ չընդու-
նի . . . Հասարակաց դպրոցի մը մէջ ան-
կախօրէն շարժիլը անհնարին տեսնելով այ-
սօր անիկա կը հաստատէ թէ գիտութեան
նկատմամբ է իր ուղած անկախութիւնը: Ուս-
կէ կը հետեւի թէ անիկա իր յարմար դա-
տած ամէն գիտութեանց դասատուութիւնը
պիտի հաստատէ. բայց միթէ կարելի՞ է այս-
պիսի անկախութիւն մը, եթէ ինչիւրը բա-
րոյական գիտութեանց վրայ է, չկրնա՞ր ըլ-
լալ որ անիկա աղգին եւ Տէրութեան հա-
մար անընդունելի, նաեւ փտանգաւոր կար-
ծիքներ յայտնէ եւ ասով բանադատութիւնը
նաեւ արտաքին միջամտութիւնը, նաեւ
պատժական օրինագրքին խտտութիւնը իր
վրայ հրաւիրէ:

Տէրութեան Պատժական Օրինագրքին 142րդ
յօդուածը կըսէ.

«Ով որ դպրոցի մը մէջ հասարակաց կըր-
թութեան կանոնաց հակառակ գիրքէ մը
դաս կուտայ, նոյն գիրքը կարգացնել տը-
վող տեսուչը, եւ եթէ դպրոցը տեսուչ
չունի, նոյն գիրքէն դաս տուող վարժապե-
տը, մէկ շաբաթէն մինչեւ մէկ տարի կը
բանտարկուի:»

Այս յօդուածէն ետք ո՛ւր կը մնայ Պ.
Ոսկանեանի անկախութեան սկզբունքը: Իսկ
եթէ ինչիւրը դրական գիտութեանց վրայ է,
ինչպէս են բնագիտութիւնը, երկնաբանու-
թիւնը, երկրաչափութիւնը, եւ այլն . . .

Շարունակէ:

ՍԱՀԻՊ ՂԱԶԷԹԱ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԵՎԱՆՔ ՀԵՐԱԼՏԸ ԹԱՊԱՆԱԵՄԻՆԻԹԷ
ԳԵՑ-ՕՂԱԲԱՍ ԶՈՂՈՒ ԵՈՂԱ, ԶՈՐԱԳՐԱ ԱԳՏԱԼԱԶ
ԳԵՐԱՏԷՐԷՐ ԳԱՐԵՐՈՐԵԱ ՆՈՒՄԵՐՈ 349: